

DDR 'S FORHOLD TIL NEJ TIL ATOM- VABEN

fra positiv kontakt til gensidig mistro

Af Torkil Sørensen

Den østtyske stat DDR havde et dobbelttydigt forhold til den danske fredsbevægelse i 1980'erne. Den kunne være en vigtig allieret mod vestlig oprustning. Men organisationen "Nej til Atomvåben" blev efterhånden regnet som fjendtlig-negative kræfter, fordi denne organisation blandt andet via Troels Toftkær fik kontakt til uafhængige fredsgrupper i Øst-tyskland.

Få havde i 1980 forudset, at 1980erne skulle blive den Kolde Krigs sidste årti. 1980 blev præget af den sovjetiske besættelse af Afghanistan og et dybfrossent klima mellem supermagterne USA og Sovjetunionen også på grund af gensidig oprustning med mellemdistance atomraketter i Europa. Fredsbevægelsen også i Danmark fik en ny opblomstring. Organisationen Nej til Atomvåben blev dannet i begyndelsen af 1980. PET troede først denne organisation blev oprettet på østtysk initiativ, men da nogle af gruppens medlemmer som Troels Toftkær de følgende år fik kontakt med uafhængige fredsgrupper i DDR, blev de østtyske myndigheder bekymrede. Var det vigtigste for DDR at skaffe sig allierede og goodwill i en bredere fredsbevægelse eller omvendt at sikre sig mod uønsket vestlig støtte til de hjemlige uafhængige fredsgrupper? Denne artikel prøver gennem en enkelt dansk aktivists forhold til DDR at belyse forbindelser, der udviklede sig fra det overvejende positive til gensidig mistro. Gennem udviklingen af denne kontakt fortælles om et lille hjørne af den Kolde Krigs historie i Danmark.

Troels Toftkærs aktiviteter i Nej til Atomvåben i 1980erne har allerede tidligere været anvendt som kilde om DDR's forhold til Danmark. Troels Toftkær fik i 1994 fra Stasi arkiverne i BStU¹ udleveret, hvad det østtyske Stasi/MfS og dets udenrigstjeneste HVA² havde registreret både om hans sag og mere bredt om de uafhængige østtyske fredsgruppers kontakter med vest. Troels Toftkærs sagsmapper fra Stasi fylder ca. 8 cm i højden, og består af fire mapper. En mappe er om hans egen sag, en om den danske fredsbevægelse, en om det Ost-West seminar, som han overværede i oktober 1982 i Østberlin samt en om det efterfølgende "Initiative Ost-West Dialog". Disse mapper blev første gang brugt som kilde af Mette Herborg og Per Michaelsen i bogen "Stasi og Danmark. De østtyske arkiver afslører agenter og medløbere", udgivet af

Holkenfeldt i 1996. I modsætning til efterfølgeren fra 1999, "Ugræs. Danske STASI kontakter", er der ikke mange kildeangivelser i "Stasi og Danmark", men afsnittet "Freden og friheden" om Nej til Atomvåben er efter Troels Toftkærs mening en redelig gengivelse af perioden.³ Troels Toftkærs sagsmapper fra Stasi blev siden også anvendt som en kilde af Dansk Institut for Internationale Studier, DIIS, i deres Koldkrigs rapport i fire bind fra 2005, "Danmark under den kolde krig – den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991".⁴

I 2009 udkom efter ti års arbejde endelig PET Kommissionens store rapport i 16 bind,⁵ der også fortæller lidt om Nej til Atomvåben set med den danske efterretningstjenestes øjne, og i rapporten bliver Troels Toftkær nævnt et par gange.⁶ Fra 1980 frem til slutningen af den kolde krig, havde PET cirka ti kilder i miljøet omkring – men ikke i – Nej til Atomvåben. DIIS Rapporten og PET Kommissionen er sammen med bøger af Thomas Wegener Friis centrale værker om Danmarks forhold til DDR under den Kolde Krig, men der er plads til at forske mere ikke mindst i de mange arkiver fra DDR tiden.

Til denne artikel har Troels Toftkær udover igen⁷ at udlåne sin Stasi sagsmappe⁸ yderligere fremvist de dele af hans dagbogsoptegnelser fra 1980 til 1983, der drejer sig om Nej til Atomvåben, samt udlånt avisudklip og mødepapirer fra 1982. Optegnelserne fra hans private arkiv har været udvalgt af Troels Toftkær, så teoretisk set kan der være andre noter, som tegner et andet billede, selv om skribenten dog ikke har mistanke om dette. I det mindste er det nu muligt mere nuanceret at fortælle hans DDR historie fra flere vinkler end blot via Stasi mappen.⁹ Artiklen fokuserer på Troels Toftkærs forhold til DDR med sideblik også til andre aktører i miljøet af fredsaktivister. Selv om der ikke var mange østtyske agenter eller kontakter i Danmark, så viste der sig efterfølgende at være en vis trængsel af de få udvalgte i først Vietnambevægelsen i slutnin-

gen af 1960'erne og de første år af 1970'erne og siden i Fredsbevægelsen i 1980'erne. Flere centrale aktører spillede en rolle i begge bevægelser – og flere havde på forskellig vis kontakt til DDR.

Selv om DDR brugte nogen energi på Danmark og lidt på Nej til Atomvåben, så er det værd at sætte sagen i perspektiv. DDR's udenrigsefterretningstjeneste HVA førte database over rapporter, og en backup fil fundet efter Berlinmurens fald viser, at Danmark ikke var højt prioriteret i DDR, men at der blandt rapporter fra Danmark var forholdsvis mange om den danske venstrefløj.¹⁰ Det hed Statssikkerhedsministeriet, men i virkeligheden var det ideologisk prægede parti SED den afgørende faktor.

Mange oplysninger om Norden kom til HVA som bonusinformation gennem velplacerede vesttyske agenter. Af de ti mest aktive leverandører af oplysninger om Danmark var kun "Lenz" dansker.¹¹ "Lenz", der som ganske ung blev hvervet i en kommunistisk familie med kontakter til DDR, blev dansk embedsmand ved Europa-Kommissionen i Bruxelles, og sad varetægtsfængslet 115 dage i 1999-2000, men sagen blev så indstillet.¹² De øvrige 9 på top ti listen var vesttyskere eller DDR ansatte med dække som diplomater. Mest flittig var "Herbert", der arbejdede som diplomat på DDR's ambassade i København. Han bidrog også med et par rapporter om Nej til Atomvåben. Når man ser på antallet af aktive kontakter eller deciderede agenter for DDR, var der få i Norden sammenlignet med i Vesttyskland. Det såkaldte Rosenholz register over aktive agenter, kontaktpersoner og potentielle kontakter for DDR's udenlandske efterretningstjeneste HVA, omfatter kun få nordboere.¹³ Cirka 20 danske HVA agenter eller kontakter er blevet omtalt fra Rosenholz.

Blandt de få aktive danske rapportører var i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne nogle aktivister i den lille men meget aktive Vietnam bevægelse. I 1980'erne holdt HVA øje med fredsbevægelse-

Støttearrangementet for Olof Palme
Fredsarch i Vestsydkland,
Czekoslovakiet, DDR og Østrig.

Tid:
Tirsdag den 1. september kl. 16.15-17.15.

Sted:
Folkets Hus, Rejbygade 1 ved Enghave Plads

Talere:
Hardy Hansen, formand for SID
Johnny Baltzersen, Samarbejdskomiteen
for Fred og Sikkerhed
Søren Oppenhejm,
formand for Kunstnere for Fred,
afslører mindeplade for Olof Palme
på Folkets Hus.

Mødeleder:
Per Markmøller

Arrangører:
Arbejdernes Fællesorganisation i København
Fagbevægelsen for Fred
Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed
Kunstnere for Fred
Internationale Liga for Fred og Frihed
Krisne for Nedrustning
Arbejderbevægelsens Internationale Center

Europa atomvåbenfrit

Folkeoptog 27. oktober
Rådhuspladsen kl. 15.30

Frihed til fredsarbejde
Nej til terrorbalancen

NEJ TIL ATOMVÅBEN
DRONNINGENSGADE 14, 1420 K
TLF. (01) 54 86 86 kl. 17-19 Ciro 667 50 50

Et udvalg af løbesedler fra nogle af fredsbevægelsens organisationer. Fredsbevægelsen samlede i første halvdel af 1980'erne tusindvis af deltagere til demonstrationer og marcher for fred og mod atomvåben (Arbejdermuseet & ABA)

sen herunder Nej til Atomvåben, men her kom indberetningerne især fra østtyske diplomater, der også arbejdede for HVA. HVA havde ikke et stort kontaktnet i Danmark – men netop centrale bevægelser for DDR som Vietnam bevægelsen og siden fredsbevægelsen blev altså prioriteret højt.

Optakt

Troels Toftkær er uddannet lærer, men han er nu gået på pension. I mange år var han politisk aktiv med rod i Socialistisk Folkeparti, SF. I december 1967 spillede Troels Toftkær en central rolle i forbindelse med splittelsen af SF. Hans lille midtergruppe blev udslagsgivende, da en ekstraordinær partikongres førte til, at et stort mindretal gik ud af SF, for at danne Venstresociali-

sterne, VS (i dag en del af Enhedslisten) – men SF'erne beholdt med midtergruppens stemmer lige akkurat flertallet i det oprindelige parti.

Siden deltog Troels Toftkær som SF'er fra Vanløse Vietnam komite ved de danske Vietnam komiteers landskonference 7.-8. dec. 1968, der endte med en splittelse i Vietnambevægelsen. Der blev taget initiativ af bl.a. forfatteren Erik Knudsen til en ny Vietnam-indsamling, der fik navnet Vietnam 69.¹⁴ I 1969 oplevede Troels Toftkær således på nærmeste hold, hvordan Vietnambevægelsen blev splittet i en militant del omkring Vietnam komiteerne og en mere humanitær del samlet i Vietnam 69. Troels Toftkær blev SF's repræsentant i ledelsen af Vietnam 69. DKP valgte ganske overraskende denne fløj og samtidig blev en række af de mest mili-

tante Vietnam aktivister ekskluderet af DKP i marts 1969, herunder Otto Sand.¹⁵ Det har siden vist sig, at østtyske HVA fortsatte med at have kontakter i den mere militante del af Vietnam bevægelsen. Otto Sand var måske IM "Solist" fra 1967.¹⁶ Otto Sand vender tilbage som aktiv i fredsbevægelsen i 1980'erne med få forbehold overfor Sovjetunionen.

Et tidligere eksempel på DDR kontakt til militante kredse er fra PET Kommissionen, der fortæller om Søren Kanstrup, der tilsyneladende som trotskist medbragte sprængstof til en demonstration i Randers i 1965 mod vesttysk deltagelse i en NATO øvelse. PET havde fået opgivet, at han havde haft kontakter med Stasi efter deltagelse i Østersøugerne i Rostock i 1960.¹⁷ Det var under Østersøugerne året før, at Flemming Søren-

sen, senere korrespondent for Jyllands-Posten i Vesttyskland, blev hvervet af Stasi som IM "Flame". PET fik tips om begge tilfælde af kontakter med Østtyskland og om at begge oprindeligt havde været med i DKU, Danmarks Kommunistiske Ungdom, men undersøgelserne førte ikke til noget. Flemming Sørensen vender tilbage som aktiv i Nej til Atomvåben.

Mens Vietnam bevægelsen var i fokus først i 1970'erne, så blev DKP lidt senere aktiv med at skabe fredsgrupper under Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. I 1970'erne fik Troels Toftkær flere erfaringer med samarbejde med Østeuropa. I 1974 rejste han debat i SF om kontakten til Polen, da landet havde deltaget i invasionen af Tjekkosllovakiet i 1968. I 1975 deltog Troels Toftkær i en international konference om nedrustning i Stockholm arrangeret af Verdensfredsrådet. Troels Toftkær rejste hjem med indtryk af, at Verdensfredsrådet var mere "østligt", end han oprindeligt havde troet.¹⁸ Troels Toftkær deltog også 26.-28. november 1976 i et seminar i DDR som opfølgning på Helsingfors aftalerne. Han repræsenterede SF. Blandt de andre danskere var Anker Schjerning fra DKP og Hans Nebel, i denne sammenhæng fra FN-forbundet. De skulle alle tre blive aktive i fredsbevægelsen i 1980'erne, men på forskellige fløje. Troels Toftkær skabte stort røre ved en bemærkning om landsforvisningen af protestsangeren Wolf Biermann nogle uger tidligere. Wolf Biermanns fratagelse af DDR statsborgerskab viste sig set i bakspejlet skelsættende. Efter forbud mod at Wolf Biermann kunne vende tilbage til DDR mistede store dele af det østtyske kulturliv troen på styret.

Mens DDR styret internt kom mere i modvind fra dette tidspunkt, så prøvede det eksternt sammen med den øvrige Østblok at støtte fredsbevægelser i Vesteuropa i slutningen af 1970'erne. DDR og Sovjetunionen var således tilfredse med kampagner mod planer om en vestlig neutronbombe, der ville kunne dræbe mennesker men lade

bygninger stå urørte tilbage. Her var deres allierede i kommunistisk dominerede fredsgrupper de centrale aktører. DDR havde indenfor den danske fredsbevægelse især gode kontakter til Samarbejdskomiteen bl.a. via det østtyske Fredsråd. Der blev planlagt en kampagne efter NATOs dobbeltbeslutning 12. december 1979 om at opstille mellemdistanceraketter, hvis ikke Sovjetunionen trak sine SS 20 raketter tilbage. Imidlertid førte Sovjetunionens invasion i Afghanistan 26. december 1979 og siden den polske strejkebevægelse ledet af Solidaritet i 1980-1981 til, at en mere kritisk fløj i fredsbevægelsen i Europa voksede frem.

Nej til Atomvåben dannes i 1980

Det skete også i Danmark. Troels Toftkær nedskrev sine indtryk fra dannelsen af Nej til Atomvåben i en weekend på Kildegården i Tisvildeleje i et dagbogsnotat 14. januar 1980:

“Til stede var en lang række af venstrefløjens veteraner, fra Kampagnen(mod Atomvåben)s tid, de stridende Vietnambevægelser, diverse fredsforeninger og i øvrigt løst og fast. Ca. 50 i alt. På sin vis en bevægende oplevelse at se alle disse mennesker igen, som man har arbejdet sammen med – og været uenige med – alt sammen igennem snart 20 år.”

Der var i første omgang tale om en lille kreds på ca. 50, men mange kendte hinanden i forvejen bl.a. fra Vietnam bevægelsen. Troels Toftkær noterede samtidig strid i kredsen om forholdet til DKP og Samarbejdskomiteen. Journalisten Jørgen Dragsdahl fra Information holdt således på, at der ikke kunne være noget samarbejde. Det blev dog afvist, og man enedes om en gensidig information om hinandens aktiviteter. PET Kommissionen gengiver, hvordan PET så på den nye fredsorganisation med stor skepsis. Et PET notat fra 22. januar 1980 omtalte, at der den 17. januar på Østtysklands ambassade var afholdt et møde mel-

International dag for fredsdemonstrationer og aktioner mod udstationering af missiler, 22. okt. 1983. NATO soldater siger nej til Cruise missiler og Pershing 2 raketter. Her i Bonn. Ca. 300.000 deltog i demonstrationen. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

lem Østtysklands presse- og kulturattaché Bernd Petschick, som PET regnede for efterretningsofficer, presseattaché ved den sovjetiske ambassade Vladimir Minin, der var KGB-officer på PR-linjen, og 3. sekretær og efterretningsofficer på den polske ambassade Waclaw Pietrzak. I PET's notat hed det: "Efter det foreliggende kunne det antages, at DDR-ambassaden er primus motor i dannelsen af denne bevægelse".

PET Kommissionen tilføjer dog lakonisk at et andet PET notat klargjorde, at ambasademødet først fandt sted efter det stiftende møde i Tisvildeleje.¹⁹

SIRA 12 databasen viser, at der i 1980'erne fra flere af HVA's udsendte med diplomatisk dække i Danmark blev registreret en del rapporter om fredsbevægelsen. Allerede i 1981 var "Herbert" aktiv med beretninger om støtte til Solidaritet. Nogle af hans rapporter de følgende år kom til at dreje sig om "fjendtlige negative kræfter" indenfor den danske fredsbevægelse, især Nej til Atomvåben. Troels Toftkær's sagsmapper fra BStU indeholder yderligere en række dokumenter fra Stasi.

Vinteren 1981-1982, planer om fredsmarch gennem DDR

I løbet af 1981 blev spændingerne mellem Øst- og Vesteuropa yderligere intensiveret på grund af udviklingen i Polen, hvor Solidaritet voksede frem som en uafhængig fagbevægelse efter omfattende strejker i august 1980. Troels Toftkær skrev i Information 13. februar 1981: "Hvis vi fortsat skal pleje omgang med de stats- og partiautoriserede fredsorganisationer i øst, må det ske i åben erkendelse af, at deres troværdighed er ringe, fordi de aldrig har protesteret mod oprustningen i deres egne lande". Han foreslog kontakt med den uafhængige fagbevægelse Solidaritet i Polen.

Nej til Atomvåben var med til at arrangere en fredsmarch i sommeren 1981 fra København til Paris, og som opfølgning på dette, kom der i efteråret planer om en ny

march i 1982 fra Danmark til Wien også gennem DDR og Tjekkoslaviet. 26. november 1981 var der fællesmøde mellem forskellige fredsgrupper. Otto Sand, som i 1969 var blevet ekskluderet af DKP, fordi han dengang var ledende i de militante Vietnamkomiteer, repræsenterede nu Farum Nedrustningsgruppe. Ifølge referat af mødet var han ikke bange for Fredsrådet i DDR; "Kan vi få hjælp der, skal vi tage imod den. Det er blevet moderne at tage øst med, de opruster jo også, det er de nødt til". Han syntes også det var uklogt at henvende sig til Solidaritet og var uenig i at støtte den kritiske tænker Robert Havemann i DDR. Mødet endes om at tage uforpligtende kontakt med flere østeuropæiske ambassader om en mulig march. 10. december 1981 mødte to fra forberedelseskomiteen Thomas Georgi fra DDR's ambassade. Han udtrykte nervøsitet for, at demonstrationen skulle rettes mod DDR, men henviste dog i første omgang til kontakt til det officielle Fredsråd i DDR. Allerede 29. december 1981 skrev Eva Möller fra Fredsrådet i DDR om planer fra blandt andre Aldrig Mere Krig. Ingmar Wagner fra DKP var imod med begrundelsen, at en march gennem socialistiske lande kunne skabe forbehold mod socialismen.²⁰ 13. december 1981 var der blevet indført krigsretstilstand i Polen, og styret i DDR blev nu endnu mere bekymrede over tilsvarende uafhængige, kirkelige kredse som Solidaritet i det katolske naboland.

Troels Toftkær havde i februar 1982 sammen med andre fra Nej til Atomvåben en samtale med den kritiske, østtyske forfatter Stefan Heym – udelukket fra DDR's Forfatterforbund i 1979 – om at bruge kontakt til DDR's Fredsråd som en slags murbrækker i forhold til den uafhængige fredsbevægelse. Stefan Heym mente, at det måtte afprøves, men han ville ikke selv indblandes.

Første weekend i februar var der landsmøde i Nej til Atomvåben i Ålborg med intens debat om en mulig "Fredsmarch 82"

fra København over Berlin og Prag til Wien. Det ville altså betyde en march fra et NATO land gennem to østeuropæiske lande allierede med Sovjetunionen til det neutrale Østrig. Troels Toftkær havde varmet op til mødet med en kommentar i Information om nedrustning både i øst og vest. På landsmødet var der såvel ivrige tilhængere som kraftige modstandere af forslaget om denne fredsmarch, men der blev dog opnået enighed om at prøve at gå videre med planlægningen. 1. februar 1982 noterede Toftkær:

“Det bliver ikke let! Men hvis blot det lykkes at få accept på, at marchen er en protestmarch tror jeg, vi har nået noget meget væsentligt. Det vil i så fald være første gang DDR tillader en protestmarch vendt mod DDR's regering.”

Troels Toftkær var også efter landsmødet engageret i planer om fredsmarch. Han var i et dagbogsnotat fra 12. februar 1982 glad for det symbolske i at krydse jerntæppet:

“Problemet opstår naturligvis, når vi kommer til DDR og spørgsmålet bliver, om vi kan formidle vores protest. Dels naturligvis af hensyn til vores hjemlige opinion og troværdighed der, men nok så meget overfor den østtyske offentlighed, som skal kunne se forskel på os og det officielle “Friedensrat”. Her bliver de oppositionelle østtyskere interessante og afgørende. Der er tale om nogle kirkelige kredse som protesterer imod militariseringen af hverdagen, f.eks. i skolerne, og kræver retten til militærnægtelse. Det ville være guld værd at få en direkte kontakt til disse mennesker og få deres bud på, hvordan vi kan hjælpe dem.”

Mens Troels Toftkær spekulerede over mulighederne for en fredsmarch over jerntæppet, så var der fra andre kredse stærk modstand mod planerne. Det mærkede han snart, og han noterede 1.marts 1982:

“Forgangen weekend skulle der have været in-

ternationalt møde dvs. m. deltagelse fra V(est)-Tyskland, DDR, Tjekkoslaviet og Østrig om fredsmarchen. Det blev der nu ikke noget af, for da det kom til stykket dvs. i fredags hed det sig fra DDR og Tjekkoslaviet, at man ikke “havde haft tid” til at tage stilling til indbydelsen! Der stikker nok det under, at man i DDR er blevet bekymret over, hvad det kan udvikle sig til med den fredsmarch.”

I Danmark var det ikke så enkelt, at det uafhængige Nej til Atomvåben var for marchen og Samarbejdskomiteen præget af DKP var imod. Nogle var aktive begge steder, og meningerne var delte også internt. Hans Nebel, præst i Vanløse, havde været formand for Samarbejdskomiteen, men repræsenterede nu Kristne for Nedrustning samtidig med at han var med i SF. Han ville rejse til DDR for at sondere stemningen hos østtyske præster. Information bragte en artikel om Hans Nebels planlagte rejse med Carl Rosschou fra Samarbejdskomiteen som kilde. Det førte til et ganske hidsigt fællesmøde mellem de forskellige grupper i fredsbevægelsen viser et båndafskrift som Aldrig Mere Krig rundsendte et par uger senere. Lige før mødet havde Flemming Sørensen, medlem af NtA's fredsmarchudvalg, en artikel i Socialistisk Dagblad om at “håbet svinder for fredsmarch 82”. Flemming Sørensen, med udfald i artiklen mod Samarbejdskomiteen domineret af DKP, viste sig siden at have været agent for DDR i flere årtier. Mens han i en avis skrev kritisk mod Samarbejdskomiteen, så var han i et internt brev til NtA, Nej til Atomvåbens fredsmarchudvalg 12. marts stærkt kritisk overfor uafhængige grupper i øst; “spørgsmålet om Charta 77 og Solidarnosc er helt ude i de tove, hvor NtA bliver knock-outet. Det er – som bekendt – ikke blot systemKRITISKE, men systemFJENDTLIGE bevægelser, som fredsmarchen skal holde fingrene fra at have noget officielt forhold til”. Flemming Sørensen fortalte i øvrigt i brevet, at han var på vej til et nyt initiativ i Frankfurt 20.-21. marts, en konference for

Året 1986 blev af FN udråbt som "Internationalt fredsår". I København blev der arrangeret en international Verdensfredskonference i oktober 1986, anbefalet af FN. Der deltog 2400 delegerede fra omkring 60 lande. Konferencen foregik i Bellacentret. Her demonstrerer fredsgrupper i tilknytning til konferencen. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

internationale jurister mod krigsfaren i Europa, hvor Ole Espersen, daværende justitsminister, også skulle med fra Danmark.

Carl Rosschou fra DKP og Samarbejdskomiteen, var ikke blot kilde til artiklen i Information, men var også en vigtig samarbejdspartner for DDR. Han kom til flere møder på DDR ambassaden. 3. marts var anledningen den planlagte Fredsmarch 1982, der var gået hen og havde fået en helt forkert retning – gennem DDR.²¹ Der blev brugt megen energi på at rette op på planerne – retningen burde være mod Bonn, hvor NATO afholdt topmøde i juni 1982. SED's magtfulde internationale chef Hermann Axen orienterede få dage efter partichef Honecker om sagen, der altså blev bragt op til højeste niveau.²² Det vakte ikke glæde, at dagbladet Information havde skrevet at fredsbevægelsen nu skulle vende sig mod staterne i Østeuropa. To erfarne SED funktionærer Erich Wetzl – ledende job på DDR's repræsentation i Danmark fra 1969 frem til Danmarks anerkendelse af DDR i 1973 – og Helmut Schiffner blev sendt til et hastemøde 8. marts med DKP lederne Jørgen Jensen og Ingmar Wagner sammen med Carl Rosschou.²³

Pastor Hans Nebel fik besøgt DDR's Fredsråd 10. marts 1982. Ingmar Wagner fra DKP havde på et møde i december 1981 med ambassadør Oelzner foreslået at DDR's Fredsråd og ambassaden skulle udbygge kontakterne med partiformanden Gert Petersen og andre fra SF. Gert Petersen deltog da også på et arbejds møde i København med Verdensfredsrådet måneden efter. Eva Möller fra DDR's Fredsråd refererede i diskussion med Hans Nebel om en mulig fredsmarch 82 gennem DDR en tale af hans partiformand Gert Petersen ved arbejds mødet i Verdensfredsrådet, der støttede hendes synspunkt om kamp mod atom- og neutronvåben samt amerikanske mellemdistanceraketter frem for en mere pacifistisk linje – "Frieden schaffen ohne Waffen".²⁴ Selv om Hans Nebels besøg på det tidspunkt blev vurderet ret positivt af

DDR's Fredsråd, så blev han senere noteret som et forstyrrende element i fredsbevægelsen. DDR havde en del kontakter med SF i 1980'erne, men det medførte skepsis, at SF kunne være repræsenteret af fjendtligt-negative kræfter, som Troels Toftkær også snart blev rubriceret som.

Hans Nebel fik i hvert fald i DDR også besøgt uafhængige fredsgrupper som i Dresden nogle af dem, der stod bag arrangementer i Kreuz Kirche og i Østberlin den evangeliske kirkes studieafdeling for fred. Disse kredse ville gerne være med til fredsmarchen, hvis man kunne undgå at blive involveret med myndighederne – i telefonsamtale med Troels Toftkær benævnt som FDJ, ungdomsforbundet for SED.

19. marts 1982 mødtes forhandlingsudvalget nedsat af fællesmødet fra forskellige fredsgrupper for at drøfte forslag til fredsmarch samt høre på Hans Nebels beretning om turen til DDR. Han havde ikke kunnet få noget svar fra DDR's Fredsråd, der først ville tage stilling engang sidst på måneden.

“Ikke noget svar” betød langt fra, at det østtyske Fredsråd tog afslappet på denne sag. Der blev arbejdet på højtryk og på højeste niveau også i SED for at forhindre den uønskede protestmarch. En anden dansk delegation bestående af folk, der var aktive både i Samarbejdskomiteen og i Nej til Atomvåben, besøgte kort efter Fredsrådet. De kunne i begyndelsen af april fortælle, at DDR's Fredsråd nu meldte pas, da de ikke havde tid til sådan et arrangement og allerede havde planlagt andre aktiviteter. Et fælles kommuniké efter delegationens besøg blev bragt i partiavisen “Neues Deutschland”. Troels Toftkær fandt teksten et par dage senere på et bibliotek, og fandt den fuld af blomstrende vendinger om venskab, samarbejde og koordinerede aktioner men ingen ord om den planlagte fredsmarch. Han blev vred og kopierede artiklen til Information, der så bragte endnu en artikel om det svære samarbejde med Fredsrådet i DDR.

Inden da havde Hans Iversen fra Aldrig

Mere Krig, der før nytår var med til møde på DDR ambassaden, en anden kommentar i Information, hvor han i citat fra en Berliner-appel fra de uafhængige fredsgrupper i DDR også fik citeret Bjergprædiken; “Salige er de sagtmodige, thi de skal arve jorden”. I 1982 ville ingen have forudset, at en af nøglepersonerne bag appellen, præsten Rainer Eppelmann, endte som minister for nedrustning og forsvar i DDR's sidste måneder.

Jürgen Fuchs, der som udvist fra DDR allerede i 1977 i Vestberlin spillede en vigtig rolle som kontakt til uafhængige grupper i DDR, skrev 10. april i et brev til Nej til Atomvåben og Radikal Ungdom, at DDR vennerne beklagede Fredsrådets nej til en march gennem landet. Han håbede, at der på anden vis ville komme kontakter til den nye fredsbevægelse, der fortjente opmærksomhed og solidaritet. Troels Toftkær fremhævede i en kommentar i Information 14. april som perspektiv for fredsbevægelsen netop kontakt til fredskræfter, der ikke var velsete hos magthaverne.

Fredsmarchen gennem DDR blev ikke gennemført. På DKP's Centralkomité møde 17.-18. april 1982 var det et vigtigt tema at modgå den forkerte opfattelse, at freden var truet både fra øst og vest.²⁵

Resten af 1982 – kontakter i stedet for march

I den sidste weekend april 1982 blev der afholdt landsmøde i Nej til Atomvåben i Århus. Her var kraftig debat mellem Troels Toftkær på den ene side, og Hans Nebel og nogle af de andre, der havde besøgt Fredsrådet i DDR. I stedet for den planlagte march gennem DDR og Tjekkoslovakiet planlagde Kvinder for Fred nu en march til Moskva. Den blev arrangeret samme sommer med afslutning i Minsk. Til gengæld kom der på et andet niveau flere kontakter til de små uafhængige fredsgrupper i DDR. I juni 1982 besøgte Troels Toftkær Erlöserkirche i Berlin og på vej tilbage så han i Ro-

stock eksempel på lokal solidaritet med Polen; "Ved siden af den ramponerede dør til præsteboligen et lille skilt: "Hjælp vore polske brødre, send penge..". I en efterfølgende beretning til Nej til Atomvåben hed det om fredsgudstjenesten i Berlin:

"Jeg fik et meget levende indtryk af intens medleven både i prædiken og i "blues-messe". Om eftermiddagen var der freds "workshop" i kirkens store have. I skiftende grupper kunne man male plakater, lave linoleumstryk, ting i ler og kartoffeltryk – "Sværd til Plovskær" var overalt et meget yndet motiv."

Nej til Atomvåben tog det i stigende grad alvorligt, at nedrustningen skulle ske såvel i Vest som i Øst. Det førte til konfrontation med magthaverne i DDR. I en rapport fra MfS²⁶ hed det således, at især Nej til Atomvåben og Aldrig Mere Krig de seneste måneder havde bragt anti-DDR tendenser ind i fredsbevægelsen. Til gengæld havde MfS bragt hemmelige aktører ind også i forbindelserne til de danske fredsfolk. Troels Toftkær havde selv besøg af Kristeligt Dagblads freelance korrespondent i Øst-Berlin, William Flyckt, der efter Murens fald blev kendt som den østtyske agent "Henry". Han var ikke den eneste MfS agent, som Troels Toftkær stiftede bekendtskab med. Allerede dengang blev journalist Flemming Sørensen anklaget for at være østtysk spion. I et dagbogsnotat 8. september 1982 skrev Troels Toftkær:

"Forleden blev Flemming Sørensen arresteret af det tyske politi i Flensburg, sigtet for spionage til fordel for DDR.²⁷ Ifølge aviserne omfatter sigtelsen tiden helt tilbage fra 1958, altså hans tid som korrespondent i Bonn og altså længe før jeg har kendt ham. Men nu kender jeg ham altså, dvs. jeg har siddet i udvalg for fredsmarch 82 med ham, været til landsmøder og sidst traf vi sammen i en NtA lejr på Lyø i sommer. Dvs. jeg har dannet mig et indtryk. Det er blevet til noget med en vidende journalist, vidende om Tyskland, men

en noget besværlig og selvhævdende person i offentlige forbindelser. Da vi havde fredsmarch diskussionen først på året, var han meget generende med nogle artikler i Socialistisk Dagblad. De var altid kontroversielle og perfide i forhold til Samarbejdskomiteen... På landsmøderne har han optrådt med en selvbestaltet værdighed, som en der efter egen mening burde have større indflydelse, end han faktisk har. Det er måske et personlighedstræk, men kan også have noget at gøre med, at han i sin tid søgte stillingen som kontorleder for NtA – og blev vraget... Om hans politiske habitus kan der siges så meget, at han ved sit virke i NtA i hvert fald ikke har gavnet Samarbejdskomiteens og DKP's sag."

Nej til Atomvåben og Troels Toftkær fortsatte med at kontakte fredsfolk i DDR, og der var forsøg på at arrangere et møde med Jürgen Fuchs fra Vest-Berlin. Troels Toftkær havde talt i telefon med Fuchs som foreslog, at enten præsten Rainer Eppelmann eller forfatteren Stefan Heym blev inviteret til Danmark.

Mens der blev drøftet besøg fra oppositionelle kredse, så kom en delegation fra DDR's officielle Fredsråd på besøg i Danmark 20.-25. september 1982. Efter forslag på forhånd fra Samarbejdskomiteen var der planlagt møder med SF's formand Gert Petersen og den socialdemokratiske politiker Lasse Budtz. En af delegationens opgaver var at orientere sig om de to parlamentarikers syn på mangfoldige sovjetiske fredsforslag. Efterfølgende kunne Eva Möller referere²⁸ samtaler med Gert Petersen og også VS politikeren Anne Grete Holmsgaard, men ikke med Lasse Budtz. Til gengæld mødtes delegationen med repræsentanter for Nej til Atomvåben, herunder Troels Toftkær.

Troels Toftkær oplevede kort efter så mange besværligheder ved grænsen ved et nyt besøg i Berlin 27. september 1982 til blandt andet en bluesmesse med Rainer Eppelmann, at han sendte klager til DDR. Troels Toftkær nåede at deltage i et Øst-

Vest seminar i Berlin 9.-10. oktober 1982 arrangeret af "Aktionskreises: Anstiftung zum Frieden". Efter dette besøg foreslog MfS i en stor rapport, at han og en række andre fra fredsgrupper i Vesten skulle have indrejseforbud.²⁹ Troels Toftkærs kom til at gælde fra 10. november 1982 og de følgende fem år. MfS anså altså ikke "anstiftelse af fred" som noget fredssommeligt – initiativet blev betegnet som fjendtligt-negative og pacifistiske kræfters forsøg på under dække af fredsarbejde at arbejde på at inspirere og organisere en indre opposition i DDR. Endnu kendte Troels Toftkær ikke til det kommende indrejseforbud. Han noterede 11. oktober 1982 om besøget:

"Samværet får en intensitet, som vi dårligt kender til hos os. Omstændighederne er så urimelige, pladsen er så trang at man sidder på nakken af hinanden, diskussionerne bliver nemt diffuse pga. sprogproblemer og måske nok så meget besværet med at forstå hinandens indhold. Dertil flere praktiske urimeligheder – man kan ikke forberede ved udsendelse af materiale, og der tages ikke notater under mødet (bortset fra svenskerne). Men alligevel, eller måske også til dels derfor, denne intense stemning af at være til stede og være sammen. Oplevelsen af noget menneskeligt/historisk, at dette er en af de få lejligheder, hvor Øst og Vest sidder sammen som mennesker."

Efter besøget blev han opmærksom på, at noget var galt med den kanal for breve, som han havde planlagt. 13. oktober 1982 skrev han:

"Vennerne i Berlin havde ikke fået de breve, jeg havde sendt til dem. Det har den forhistorie, at jeg sidst i Berlin Øst traf William Flyckt (bl.a. Kristeligt Dagblad) Han bor fast i Berlin Øst, er gift og har børn der. Han hjalp mig dengang (Erlöserkirche) med nogle papirer, som jeg ikke kunne tage med ud. Siden har han besøgt mig her i København, og jeg har indtryk af, at vi forstod hinanden fint.

Derfor sendte jeg ham, da han var her, to breve til hans adresse her i København, og bad ham tage brevene med til Berlin Øst og sende dem derfra... Men vennerne der har altså ikke modtaget noget, og jeg har ikke siden hørt fra William. Narret igen?"

Wilhelm Flyckt var ikke den bedste kurér til undergrundskredse i DDR, for som nævnt viste det sig efter Murens fald, at han også arbejdede for MfS som "Henry". I 1982 erfarede Troels Toftkær blot, at brevene ikke nåede frem.

Troels Toftkær nåede – selv om Stasi var begyndt at behandle et indrejseforbud – til et fredsseminar i Rostock 15.-17. oktober 1982 arrangeret af det officielle Fredsråd, formentlig som en slags erstatning for Fredsmarch 1982, som DDR jo havde fået forhindret. Troels Toftkær brugte anledningen til også at tage kontakt til uafhængige fredsgrupper. Det blev der skrevet om i artikel i Information noterede Toftkær 20. oktober 1982:

"I dag kom Jørgen Dragsdahls artikel i Information. Det var både godt og skidt. Det gode var en række oplysninger om de standpunkter, som vore venner i Berlin forfægter. Det mindre gode var sensationspræget "Danske fredsaktivister på hemmelig rejse i DDR" med nogle oplysninger, som rette vedkommende i Berlin måske har for let ved at afkode for at finde frem til, hvem der er rejst til Berlin, og hvem det er, der derfor ikke skal have lov til at komme ind en anden gang."

Samme dag sendte DDR ambassadør Heinz Oelzner et telegram til Berlin, der omtalte et stigende antal hetz artikler i Information.³⁰ Jørgen Dragsdahl var ikke populær i Øst-berlin. 17. december 1982 står der i en notits om ham fra HVA/A VII, at under hans indflydelse havde Information udviklet sig til talerør for Nej til Atomvåben. Videre gengives en formodning fra ledende folk i den progressive del af den danske fredsbevægelse (formentlig

DKP) om, at de betragter Jørgen Dragsdahl som agent for den amerikanske efterretningstjeneste. Han skulle have gode forbindelser til USA ambassaden og havde under et freelance ophold i USA med støtte fra CIA tillagt sig et image som USA kritiker.³¹ I en længere rapport om det Ost-West seminar Troels Toftkær deltog i 9. og 10. oktober 1982 står der om Nej til Atomvåben, at det er under stærk indflydelse af antikommunistiske kræfter, og at især medlem af ledelsen Jorge (sic) Dragsdahl var inspirator og organisator bag ideen om en fredsmarch fra København over DDR til Wien via Tjekkoslaviet. Et andet dokument af major Geisler om deltagere i seminaret har Jørgen Dragsdahls fulde navn men slår fast, at han ikke havde været i Østberlin de pågældende dage.

1983 – indrejseforbud

Kort efter besøget i Rostock fik Troels Toftkær indrejseforbud. Judith Winther fra Nej til Atomvåben var endnu ikke på DDR's sorte liste, så hun kunne deltage i et opfølgende møde i Østberlin på initiativ af Rainer Eppelmann og "fjenden af DDR" Jürgen Fuchs, der nu var bosat i Vestberlin. Stats- og partiledelsen blev informeret om disse møder.

Troels Toftkær selv fik ikke som lovet indbydelse fra Fredsrådet i DDR til et nyt besøg. Han skrev til gengæld et lille skrift i februar 1983, "Det østtyske Fredsråd", udgivet af Nej til Atomvåbens kampagnegruppe. Han skrev bl.a. at væksten i uafhængige fredsgrupper med rod i den protestantiske kirke også ville dæmme op for samfundets militarisering. Carl Rosschou fra Samarbejdskomiteen fortalte om dette skrift på et møde i DDR's Fredsråd 16. februar 1983, hvor referatet også blev arkiveret i Stasi arkivet. Troels Toftkærs danske publikation blev oversat til tysk – til internt brug. Der blev siden brugt megen bureaukratisk energi bare på at få klarlagt hans korrekte navn og fødselsdato og yderligere

mange kræfter på at registrere hans rejsemønster.

I et enkelt tilfælde var der ikke blot tale om indrejseforbud, men om beskyldninger om narkosmugling. Om en kvinde fra Nej til Atomvåben rapporterede oberstløjtnant Nistler 7. februar 1983 – altså på et tidspunkt hvor der endnu var forholdsvis få flygtninge i Danmark – at "iranske kammerater" fortroligt havde fortalt Centralkomiteen i SED at omtalte kvinde har kontakt til Fredsrådet i DDR. Egne undersøgelser i København har ført til formodningen, at hun bruger rejserne til Fredsrådet til at smugle narko ind i DDR (!).

16. februar 1983 registrerede Troels Toftkær, at statssikkerheden i DDR havde arresteret en række fredsaktivister i Jena og vistnok også nogle i Øst-Berlin:

"Der er vist god grund til at være bekymret for vore venner i Øst-Berlin. I går talte jeg med Rainer Santi i Stockholm. Han har været til END-forberedelsesmøde i Vest-Berlin og derpå prøvet at komme ind i Østen, men var blevet afvist ved grænsen. Ad forskellige omveje havde han erfaret, at der var problemer i østen. Et problem skulle være, at politiet havde fået underretning om de planlagte mødedatoer og indkaldt forskellige DDR-deltagere til samtale i den anledning. Problemer er så, hvordan politiet kunne vide så god besked om hvem og hvornår. Der var spekulationer om at nogen indefra gruppen havde givet underretning – det skulle dreje sig om en, som gerne ville rejse til vest og så af politiet var blevet afkrævet lidt "samarbejde" i form af konkrete oplysninger og så lidt provokatør-arbejde i gruppen."

Troels Toftkær noterede nogle navne, der kunne være kilderne til Stasis informationer. En af dem viste sig da også langt senere formentlig at have været en aktiv meddeler til MfS. Det var dog ikke let at bedømme udefra, for de rigtige agenter blev nogle gange sat til at starte rygtestrømme om nogle af dem, der absolut ikke ville arbejde til

fordel for Stasi. Der var allerede i samtiden spekulationer om de kontakter Stasi havde i de oppositionelle kredse, men få havde forestillet sig omfanget af stikkeri. Meddelelserne blev samtidig bevidst brugt i et forsøg på at skabe en giftig atmosfære i de små grupper, som det senere vil fremgå.

I Danmark var der et vist modsætningsforhold mellem nogle fra Nej til Atomvåben og andre fra Samarbejdskomiteen, og nogle af de sidstnævnte fortalte om nogle af de førstnævnte til DDR kontakter. Alligevel havde Troels Toftkærs mange erfaringer fra den danske venstrefløj gjort, at han sagtens kunne gå på værtshus efter et debatmøde med Anker Schjerning fra Samarbejdskomiteen og DKP. De to kendte hinanden tilbage fra Vietnam 69, og Toftkær noterede 3. marts 1983:

“På værtshus bagefter gav han udtryk for, at han betragtede “Sværd til Plovskær” i DDR som en massebevægelse, for resten i modsætning til i Sovjet, hvor fredsgruppen i Moskva er lille, isoleret og ikke eksponerer nogen folkelig strømning. Hans pointe var, at vi burde omgås disse mennesker med varsomhed og fortælle dem, at de for alt i verden skal huske at sige højt og tydeligt, at de ikke er imod “socialismen” og at de tager afstand fra Reagan og de 572 (mellemdistanceraketter), og at deres rolle i forhold til Friedensrat skal være supplement frem for opposition. Det er alt sammen muligvis rigtigt. Men det er en drøj besked, og det kan være svært at huske for dem, der bliver sat i fængsel eller udsat for husundersøgelse.”

Troels Toftkær havde det altså personligt godt med Anker Schjerning i det fredelige København, men sidstnævnte fortalte flere gange kontakterne i DDR om Nej til Atomvåbens planer. Således holdt Anker Schjerning oplæg på DDR ambassaden 29. marts 1983 om den danske fredsbevægelse. Diplomat på DDR's ambassade i København, der samtidig var HVA agenter med diplomatisk dække, rapporterede hjem til både

Udenrigsministerium og Statssikkerhedsministerium. Den flittigste leverandør om Danmark, “Herbert” sendte 23. marts 1983 “Wirken feindlicher Gruppen in der Friedensbewegung”.

Troels Toftkær erfarede på den hårde måde i april 1983, at han nu ikke længere var velkommen i DDR. Han prøvede at komme til Østberlin med en grupperejse fra Hansa-Folketurist. I Warnemünde blev han trukket ud af bussen og fik besked på, at hans indrejse i DDR var “uønsket” og han blev sendt hjem igen.

“Herbert” sendte yderligere to beretninger i april om den danske fredsbevægelse herunder Nej til Atomvåben. 15. april 1983 var det “Angaben über Organisation Nein zu A-Waffen und WB Konvent”, mens han 21. april 1983 sendte “Zur Situation in der dänischen Friedensbewegung vor dem WB Konvent”. Der var tale om et fredskonvent i Vestberlin, hvor Troels Toftkær også deltog – for at komme frem måtte han dog flyve til Vestberlin. 14. maj 1983 noterede han:

““Die Grünen” aktion på Alex(ander Platz), hvor Petra Kelly og general Bastian (“Den store Bastian”) blev slæbt ved hårene hen over asfalten af Stasi. Man kan lide Die Grünen eller ej (og jeg er ikke meget for det) men Petra ved hvordan kagen skal skæres, jeg overværede pressekonferencen efter at hun var sluppet ud af Stasis klør, og den fik bare ikke for lidt. Den historie går lige i verdenspressen og tegner den vestlige fredsbevægelse for, at vi ikke har mange gode ord at sige om østen. En anden, og for mig mere sympatisk måde er Wolf Biermans, som jeg netop har overværet ved hans koncert til fordel for konventet. Wolf Biermann er et unikum.”

Mens Troels Toftkær var i Vestberlin forsøgte han fra den anden side Muren i forholdene for de fredsgrupper, som han havde haft kontakt med i Østberlin, og han noterede 17. maj 1983:

“Det ser sådan ud, at “vores” kreds i Østber-

lin ligger underdrejet. Mindst 6 udlændinge, der tidligere har deltaget i kredsens møder har nu indrejseforbud. Sandsynligvis har kredsen lige fra starten været infiltreret af Stasi – A. og D. blev nævnt. Kernen i kredsen er stadig Kalle³² – Kerstin og Ingrid,³³ men der planlægges ikke noget nye internationalt møde. Jeg snakkede med Jürgen Fuchs og han opfordrede meget til at vi dels holder kontakt med dem vi kender, og dels går i gang med et program for fredsturisme.”

Næste stop for Troels Toftkær blev en tand længere mod syd. Han deltog i sommeren 1983 i Verdensfredsrådets store konference i Prag,³⁴ som han måtte rejse til på en længere rejse via Polen, fordi han nu var uønsket i DDR. I Prag fornemmede Troels Toftkær, at kun få troede på noget som helst i retning af at ændre samfundet. Selv noterede han mere optimistisk 20. juni 1983:

“Pessimismen igen. På et tidspunkt næsten skreg jeg: “Jamen der er da grund til optimisme – historiens gang er altid det uforudsete, ændringerne kan være lige om hjørnet, vi ser dem bare ikke nu”.”

Seks år efter viste optimismen sig berettiget i både Prag og Østberlin. Men i 1983 var stemningen i høj grad præget af angst for en supermagtskonfrontation, der kunne ende med atomkrig. 1. og 2. oktober 1983 afholdt Nej til Atomvåben sammen med Ildfolket og tidsskriftet Forsvaret et seminar om Demokrati og militarisme på Borups Højskole i København. På seminaret, der samlede fulde huse, deltog fra udlandet bl.a. fredsaktivisten Roland Jahn fra Jena fredsgruppe, der nogle måneder før var blevet udvist fra DDR og nu boede i Vestberlin.

1984 og resten af årtiet

Troels Toftkær har ikke systematisk samlet sine dagbogsnotater om Nej til Atomvåben og DDR fra efter 1983, og fredsbevægelsen inklusive Nej til Atomvåben havde også

toppet med store demonstrationer i mange vesteuropæiske byer i efteråret 1983. Demonstrationerne forhindrede ikke udstationering af amerikanske mellemdistanceraketter. DDR slækkede ikke på opmærksomheden. “Berger” sendte eksempelvis 17. januar 1984 den første af flere beretninger om forberedelsen til den store verdensfredskonference i Danmark to år senere; “Probleme und Tendenzen bei der Vorbereitung des Weltfriedenskongresses 1986 in Kopenhagen”. Samme “Berger” sendte 1. august 1984 beretningen “Absichten der dänischen unabhängigen Friedensbewegung Nein zu Atomwaffen”.

25. april 1984 deltog journalisten Kirsten Bruun fra Nej til Atomvåben i en sammenkomst med ca. 50 “fjendtligt-negative personer” i Gert og Ulrikke Poppes lejlighed i Østberlin – bl.a. Bärbel Bohley. Derfor indledte Hauptabteilung XX/2 – den del af MfS, der bl.a. holdt øje med “undergrunden” – en undersøgelse af Kirsten Bruuns indrejse og færden og afviste en ansøgning om en journalistrejse med interviews med en række nøglepersoner som Hermann Axen fra SED’s Politbureau. Et andet medlem af Nej til Atomvåben var med til den evangeliske kirkes fredsseminar i Kessin i juni 1984, hvor også pastor Gauck fra Rostock deltog. Han skulle arrangere et tilsvarende seminar i juli i Rostock.

I oktober 1984 lykkedes det for Nej til Atomvåben at få gennemført, at den østtyske eksilforfatter Jürgen Fuchs blev en af talerne ved en fredsdemonstration på Rådhuspladsen i København. I sin tale fortalte han om DDR’s “uafhængige fredsgrupper, dem som ingen har bestilt, og som ikke er godt organiserede. Dem, som mødes i menighedshuse og i private lejligheder. Og som bliver beluret af det politiske politi. Dem, som bliver arresteret og som havner i fængsel, og som ofte træffer hinanden igen uden for landets grænser”.

Ud over Nej til Atomvåben havde myndighederne i DDR også besvær med seks personer fra den såkaldte Mutlangen grup-

pe, der 19. oktober 1984 demonstrerede på Alexander Platz med banneret "Abrüstung in Ost und West", der dog allerede var pakket sammen inden Folkepolitiet fik grebet ind. Beretningen var alligevel så vigtig, at den gik både til Stasis chef Erich Mielke og til Markus Wolf fra HVA. Anker Schjerning fra DKP berettede efterfølgende såvel om denne gruppe som om talen holdt af Jürgen Fuchs ved fredsdemonstrationen i København.³⁵ Schjerning formodede, at Aldrig mere Krig havde arbejdet sammen med Nej til Atomvåben om at få Jürgen Fuchs som taler.

Alle i de uofficielle fredsgrupper i DDR vidste, at de små grupper var infiltrerede, men kun Stasi vidste, hvem der var medarbejdere. Et kendt eksempel er Vera Wollenberger, der efter genforeningen blev medlem af Forbundsdagen.³⁶ Troels Toftkær traf ikke selv Vera Wollenberg før efter DDR's sammenbrud, men hun er omtalt i hans mappe sammen med ægtemanden Knud samt tre andre „operativ bekendte“ som aktører i forhold til drøftelse om institut for Ost-West Dialog 7. februar 1986, der forudsigende for styret i DDR indebar kontakter med Charta 77 i Tjekkoslaviet og Solidaritet i Polen samt de Grønne i Vestberlin. Vera Wollenberger havde været med i regeringspartiet SED fra 1973-1983, men blev så mere kritisk. Hun fortæller i "Staten, stikkeren og sjælene" historien om hendes mand Knud, der som Stasi-agent "Donald" tilsyneladende uden skrupler også fortalte alt om hende og deres samvær – som én af 49 meddelere om hende. Den triste historie bliver nuanceret gennemgået i "Knud og Vera et Stasi-drama" af Mikael Busch, udgivet af Peoples Press 2012. Her er også nævnt, hvordan den rigtige Stasi IMB "Karin Lenz", Monika Haeger, i 1986 prøvede at sprede rygter om, at Vera var Stasi medarbejder.

IMB "Karin Lenz" mødtes med sin føringsofficer 15. oktober 1986, og kunne da fortælle bl.a. om en sammenkomst hos Ralph Hirsch to dage tidligere med fire

danskere fra organisationen mod atomkraft OOA samt om et møde på Berlins Stadsbibliotek. Blandt DDR borgerne, der ifølge hendes beretning havde været med begge gange, var Monika Haeger, der uden det fremgår altså netop var IMB "Karin Lenz". Men hun var ikke den eneste rapportør. Til mødet med de fire fra OOA var mindst fire af de ti DDR borgere Stasi meddelere. Af andre rapporter er det tydeligt, at MfS lod de forskellige stikkere rapportere også om hinanden.

På udebane havde DDR langt færre aktører, men Verdensfredskonferencen i København i oktober 1986 skabte stor aktivitet. Her er samtidig en enkelt overskrift fra SIRA 12 databaseoversigten, der også findes som dokument. Det er "Zum Stand der Vorbereitung des Weltfriedenskongresses 1986 in Dänemark", som afdeling HVA/III modtog 23. juli 1985 fra "Berger" på ambassaden i København. I forbindelse med et forberedelsesmøde 24.-25. marts 1986 nævnes "Hans Reichert" som IME, Inoffizieller Mitarbeiter für einen besonderen Einsatz. Denne kilde var ifølge "Ugræs" det østtyske Fredsråds vicepræsident Gerhard Lindner.³⁷ Han kunne fortælle, at ikke bare Nej til Atomvåben men også Hans Nebel fra SF arbejdede for at få kritiske repræsentanter fra de socialistiske lande som deltagere. I en personlig samtale med "Hans Reichert" fortalte Hans Nebel om en planlagt rejse til kirkelige kredse i DDR. "Hans Reichert" fik af DDR ambassaden³⁸ at vide, at det var en aktivitet de havde iagttaget et stykke tid. Rapporten slutter derfor med at foreslå kontrolforanstaltninger omkring Hans Nebels indrejse.

Det fik formentlig betydning, da han et halvt år efter besøgte DDR med en parti-delegation fra SF. Selv om SF på det tidspunkt var blevet langt det største parti på den danske venstrefløj, og nogle dele af SF godt ville have et bedre forhold til de regerende partier i Østeuropa, så havde DDR mest tiltro til det nu langt mindre men fortsat langt mere loyale DKP. I et "Vermerk"

fra 28. august 1986 gengives en advarsel fra DKP's formand Jørgen Jensen til en SED delegation under årets Land og Folk festival om at Nej til Atomvåben og SF ville indbyde Solidaritet og Charta 77 til Verdensfredskonferencen. I et dokument fra 9. oktober 1986 blev Troels Toftkær nævnt som deltager fra Nej til Atomvåben, og denne organisation blev sammen med SF nævnt som nogle, der kunne tænkes at anvende Verdensfredskonferencen til at angribe de socialistiske lande. Efter konferencen i oktober blev Hans Nebel fra SF i et Stasi dokument fra 11. december 1986 igen fremhævet som én, der havde forsøgt at indbyde DDR borgere fra kirkelige kredse, mens en anden dansk præst fra Nej til Atomvåben, Kai Bollmann, blev benævnt som "operativ bekannten", der havde kontakt med såvel Eppelmann som Solidaritet og Charta 77. Rostock afdelingen af MfS skrev i månedsberetningen for november 1986, at et medlem fra Nej til Atomvåben på Christianshavn på Verdensfredskonferencen havde oplæst et brev fra Rainer Eppelmann, hvor han bad om at de 150 basis fredsgrupper i DDR ikke blev glemt.

I slutningen af 1980'erne forsøgte SF at udvide sine partiforbindelser til flere østeuropæiske kommunistpartier bl.a. ved et besøg i Moskva i 1988. På vej hjem fra Rumænien i januar 1987 var en SF delegation i transit i Østberlin. Med var partiformand Gert Petersen, Hanne Thanning Jacobsen og Hans Nebel, der som nævnt efterhånden var i Stasi's kritiske søgelys. Måske var det derfor det i briefing papiret hed, at der er stærke pacifistiske kredse i SF.³⁹ Efter Verdensfredskonferencen blev der dannet et Københavns Netværk for Fred og Atomnedrustning. 16. marts 1987 kunne Eva Mallickh (tidligere Möller) fra DDR's Fredsråd fortælle sin HVA føringsofficer, at pastor Hans Nebel havde meldt afbud til tur til Berlin. "Den in-officielle medarbejder mener, at den resterende del af delegationen ikke vil være negative overfor DDR's politik".⁴⁰

HVA holdt i den kommende tid også nøje øje med præsten Kai Bollmann fra Nej til Atomvåben, fremgik det langt senere af en artikel i Politiken.⁴¹ Blandt andet blev den danske HVA agent "Lissabon" anvendt til at følge efter ham. Fire dage omkring 20. marts 1988 fulgte han med sin vesttyske samlever "Ines" "målobjektet" bl.a. til gudstjeneste i Kapernaumskirken på Frederikssundsvej. Som tidligere pilot i det danske forsvar blev "Lissabon" efter sin hvervning i 1983 ellers mest brugt til at observere omkring lufthavne som Karup, Værløse og Bornholm. Kai Bollmann selv husker kun, at han blev kontaktet af 2. sekretær Klaus Dickhoff på DDR's ambassade.

HVA overvågede altså Nej til Atomvåben nok ikke mindst af frygt for, at kontakter til oppositionelle kræfter i DDR kunne føre til urovækkende initiativer. DDR's overvågning af Nej til Atomvåben var ikke et enstående eksempel. Den hollandske historiker Beatrice de Graaf har i "Über die Mauer. Die DDR, die niederländischen Kirchen und die Friedensbewegung", udgivet af Agenda i 2007, klarlagt, hvordan HVA holdt endnu mere øje med Nej til Atomvåbens hollandske partner. IKV, Interkirkelige Fredsråd, der havde langt flere kontakter i DDR på grund af forbindelser helt nede på sogneniveau. Kun fredsrådet IKV og elektronikkoncernen Philips var således på Stasis udenrigstjeneste HVA's liste over vigtige mål i Holland i 1980'erne.

Dickhoff fra DDR's ambassade havde 26. januar 1989 en samtale med Hans Nebel fra SF's Fredsudvalg, der altså et par år tidligere var blevet behandlet med mistænksomhed omkring Verdensfredskonferencen.⁴² De diskuterede nu nedrustningsforslag fra DDR og Sovjetunionens leder Gorbatsjov, og til sidst blev det noteret, at SF som parti nu havde tilsluttet sig Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. Fredsbevægelsen var skrumpet kraftigt, og selv folk som DDR havde været nervøse for, blev nu igen samtalepartnere.

Troels Toftkær fik således ophævet sit

indrejseforbud allerede i efteråret 1987, efter at han havde sendt en anmodning til DDR's ambassade 4. juli 1987. I sagsbehandlingen nævnes, at DDR ambassaden havde opfattet ham som saglig (altså venligere sindet) de seneste år – men der blev samtidig nævnt planer om dansk statsministerbesøg i DDR i den nærmeste fremtid. Schlüters planlagte besøg var formentlig den reelle årsag til de mildere vinde. Grænsemyndighederne blev dog beordret til at undersøge, hvem Troels Toftkær rejste med, hvorhen de skulle og sørge for grundig toldkontrol. 19. juni 1988 blev det registreret i Bad Schandau, at Troels Toftkær og to andre danskere var udrejst fra Tjekkoslovakiet pga. udvisning, og at det faldt sammen med et træf hos de "fjendtligt-negative" kræfter i Charta 77. Halvandet år efter overtog disse kræfter magten over Tjekkoslovakiet. DDR blev ikke på samme måde reformeret, men endte med at blive genforenet med Vesttyskland godt to år senere.

Efterspil

En del af de "fjendtlige-negative" kræfter i den uafhængige freds- og miljøbevægelse i DDR kom til at præge tiden omkring socialismens sammenbrud i Østeuropa. Det gælder både de omtalte DDR aktivister og folk fra andre lande. I forbindelse med "Ost-West Dialogs" omtales Joschka Fischer og Petra Kelly fra de Grønne i Vesttyskland samt Vaclav Havel og Jiri Dienstbier fra Tjekkoslovakiet. Det var ud fra disse kredse kimen til den store bølge af protester i Østeuropa i efteråret 1989 voksede frem. Petra Kelly blev ulykkeligvis dræbt af sin mand Gert Bastian i efteråret 1992, men to af de andre blev udenrigsministre og Vaclav Havel præsident.

De små fredsgrupper vakte stort postyr hos MfS og dets udenrigsefterretningstjeneste, HVA. Generelt var der en høj grad af paranoia hos Stasi, men i og for sig havde de ret i deres bekymring omkring netop disse grupper, der endte med at få en vigtig

rolle i efteråret 1989. Omvendt var der også intern mistænksomhed i de små grupper, og med god grund skulle det vise sig. Monika Haeger afslørede, at hun var IMB "Karin Lenz" til Gerd Poppe og Bärbel Bohley i april 1989. På et møde 15. februar 1989 i Ulrikke og Gerd Poppes lejlighed, hvor mistanken blev drøftet uden at noget kunne bevises, var halvdelen af deltagerne IM'er.

Andre fra fredsgrupperne fik først afsløret deres dobbeltrolle efter Murens fald, men der havde altså været mange MfS stikere. I efteråret 1989 skulle det alligevel vise sig, at der fra disse små infiltrerede grupper – skønnet i maj 1989 af MfS til at bestå af ca. 2.500 personer med 60 som den hårde kerne⁴³ – voksede den modstand, som sammen med den stærke udrejsebevægelse var med til at vælte Berlin Muren 9. november 1989. Mange navne fra Stasi dokumenterne om fredsgrupperne genkendes i "Chronik der Wende" om begivenhederne i DDR mellem 7. oktober og 18. december 1989. Blandt de kontakter Nej til Atomvåben fik, blev Joachim Gauck i 2012 det forenede Tysklands præsident. Ved valget i DDR i marts 1990 blev Joachim Gauck indvalgt i parlamentet for Neues Forum, der efterhånden indgik i Bündnis 90/Grüne. Allerede som politiker i det østtyske Volkskammer fik han ansvar for Stasi-arkiverne, og det job fortsatte han i de første 10 år af det forenede Tyskland i "Bundesbeauftragten für die Stasi-Unterlagen", BStU. Også den nuværende og tredje leder af BStU, Roland Jahn, var blandt dem Nej til Atomvåben havde kontakt med.

I DDR var bl.a. Neues Forum en stærk faktor i efteråret 1989 op til Murens fald 9. november. Siden bevægede hovedstrømmen også ved de ugentlige mandags demonstrationer i Leipzig sig i en anden retning. Mange i Neues Forum og andre nye oppositionsgrupper i DDR ville reformere det østtyske samfund, men ønskede ikke genforening med Vesttyskland. Det eneste frie valg i DDR 18. marts 1990 talte dog et tydeligt sprog: CDU med ønske om hurtig genfore-

ning fik 40 procent, Neues Forum kun 6 procent. SED, der nu var blevet til PDS, fik 16 procent, mens socialdemokraterne i SPD blev straffet for modvillige udtalelser om genforeningen med kun 21 procent.

Med fornyet kold krig i 1980'erne havde DDR haft hårdt brug for støtte fra en NATO kritisk fredsbevægelse i Vesteuropa. Men det blev prioriteret højere at holde kontrol med de små uafhængige fredsgrupper i DDR, så derfor blev den defensive holdning omkring kontrol med potentielt systemkritiske kredse vigtigere end offensivt at støtte uafhængige fredsgrupper i Vesteuropa. DDR var et stift og dogmatisk system. Det havde svært ved at skabe kontakter med kredse uafhængige af lokale kommunistpartier. Hvis det østtyske styre havde været mere fleksibelt, kunne det offensivt have haft glæde af kontakt med en uafhængig fredsgruppe i Danmark som Nej til Atomvåben, der ikke blev identificeret med det lille kommunistparti DKP. Efterfølgende har det vist sig, at det var vigtigere for DDR defensivt at beskytte sig mod vestlig kontakt med de små uafhængige fredsgrupper, der ellers som det fremgår allerede var særdeles godt overvågede og infiltrerede.

DDR var de seneste år af sin levetid endnu mere dogmatisk end Sovjetunionen, der med Gorbatjov forsøgte at reformere kommunismen. Det viste sig dog ikke muligt. Verdenskommunismen er nu historie. Det forsvundne DDR's arkiver indeholder spændende historier – altså også om kontakter til de nordiske lande. Troels Toftkær stillede i et læserbrev i Information 2. juni 2000 spørgsmålet:

“Hvem ved f.eks. noget om DDR's forbindelser til de forskellige Vietnam bevægelser i 70'erne eller fredsbevægelser i 80'erne? Både i 70'erne og 80'erne var der tale om kraftige modsætninger mellem disse bevægelser. Hvilken rolle spillede DKP og dets internationale forbindelser?”

Han var selv aktiv i begge bevægelser, og

spørgsmålene er værd at forske mere i, selv om noget er kommet frem her. Historien er levende. Der bliver således fortsat fundet nye Stasi dokumenter f.eks. gennem møj-sommelig genskabelse af makulerede papirer. Fortiden kan forandre sig. Troels Toftkær skrev om Nej til Atomvåbens historie i januar 2009 på www.internationalteacher.dk, og han får derfra de afsluttende ord om forsigtige håb i 1980'erne:

“Man fornemmede, at der var noget afgørende nyt undervejs! Meget mere håndfast end som så, blev det ikke. Det var en blanding af håb, fornemmelse, analyser, gætterier og det man havde oplevet på rejser i Østeuropa, men det var nok til at man turde tro, at en verden uden den kolde krigs atomtrussel og den brutale deling af Europa var mulig. Det skal ses i forhold til, at hele det politiske establishment i Europa optrådte og planlagde som om den kolde krig skulle vare mange, mange år endnu. Intet efterretningsvæsen, ingen af de klogeste politikere eller eksperter havde forudset Murens fald i Berlin eller Sovjetunionens opløsning. Det havde vi heller ikke i “Nej til Atomvåben” og de tilsvarende bevægelser i Vesteuropa, men vi blev en god del mindre overrasket end de fleste, da det skete!”

Noter

1. BStU, Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik
2. Hauptverwaltung Aufklärung – var en del af det østtyske statssikkerhedsministerium MfS kendt som Stasi
3. DDR forskerne Thomas Wegener Friis og Helmut Müller-Engbergs rejste i artiklen “En blomst fra rosentræet” i Arbejderhistorie nr.1 fra 2009 kritiske spørgsmål om bøgernes kilder, da de fandt det usandsynligt, at forfatterne allerede i 1996 kunne have fået oplysninger om danske DDR agenter fra BstU.
4. <http://subweb.diis.dk/sw13004.asp> – her kan de fire bind downloades
5. <http://petkommissionen.dk/> – her kan de 16 bind downloades

6. Nej til Atomvåben behandles især i bind 10 fra side 345-352
7. Denne artikels skribent skrev selv historiespeciale om "DDR og den danske venstrefløj 1961-1981" i 2008 til Københavns Universitet, og fik dengang lov at bruge sagsmappen som en kilde. Andre kilder fra specialet er også anvendt til denne artikel, især fra SAPMO, die Stiftung Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv i Berlin, noget fra DDR's Udenrigsministeriums arkiv samt yderligere stof fra BStU. Specialet konkluderede, at HVA tilsyneladende ikke prioriterede Danmark så højt, men også i Danmark var der i høj grad en ideologisk vinkling af indsatsen, der politisk havde fokus på venstrefløjen og fredsbevægelsen.
8. Mappen fremstod tilsyneladende ens i 2008 og igen nogle år senere. Skribenten har ikke selv i BStU haft lejlighed til uafhængigt at søge i denne sag, men har ikke mistanke om at noget stof fra BStU ikke er blevet videregivet.
9. Artiklen bygger på dokumenter fra perioden og ikke på mundtligt interview med hovedpersonen. Denne artikels skribent talte med Troels Toftkær i forbindelse med lån og siden tilbagelevering af dokumenterne fra hans private arkiv, men der var ikke tale om decideret interview om datidens begivenheder.
10. Der blev fra 1969 til 1989 registreret 166.024 politiske og militære informationer i SIRA databaserne, System der Informationsrecherche der HVA, hvor en backup fil ikke blev slettet efter Murens fald. Af det samlede antal var langt over halvdelen om Vesttyskland og Vestberlin. Kun 1370 poster drejede sig om politiske eller militære forhold i Danmark – altså under en procent.
11. Top 10 liste på side 110 i "Den usynlige front" af Thomas Wegener Friis, Lindhardt og Ringhof, 2005
12. PET Kommissionen bind 6 side 326
13. Det skønnes, at der var omkring 12.000 DDR meddelere i Vesttyskland og Vestberlin i løbet af DDR's historie – 1.929 af dem var aktive i 1988, heraf 542 i Vestberlin (inkl. nogle med kontakter til de uafhængige fredsgrupper i DDR)
14. Erik Knudsen var siden i 1980 en af initiativtagerne til Nej til Atomvåben
15. PET Kommissionen bind 10, side 96ff
16. Ifølge "Stasi og Danmark" side 138. Afsnittet bygger på interviews med tidligere HVA officerer – Otto Sand skulle trods DKP medlemskab være blevet rekrutteret af HVA's NATO-afdeling omkring 1967
17. PET Kommissionen bind 6, side 199ff
18. PET kommissionen bind 7, side 218
19. PET kommissionen bind 10, side 345-346
20. SAPMO: DZ9/ Vorl. 1637 "Notiz", dateret 29. december 1981
21. SAPMO: DY30/Vorl. SED/40759/2 telegram fra Oelzner, 4.marts 1982
22. SAPMO: DY30/Vorl. SED/40759/2 Konsultation, dateret 9. marts 1982
23. SAPMO: DY30/Vorl. SED/40759/2: "Vermerk über ein Gespräch mit dem Vorsitzenden der Kommunistischen Partei Dänemarks, Jörgen Jensen, dem Mitglied des Politbüros Ingmar Wagner und dem Sekretär des dänischen Zusammenarbeitskomitees für Frieden und Sicherheit Carl Roschou am 8.3.1982 in Kopenhagen"
24. SAPMO: DZ9 444.2332 "Notiz über ein Gespräch mit Pfarrer Hans Nebel..", 12. marts 1982
25. SAPMO: DY30/Vorl. SED/ 40756 "Information für das Politbüro. Betrifft: Tagung des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei Dänemarks am 17. und 18. April 1982.", 27.4.1982
26. BStU: MfS HA XX 17184 "Friedensbewegung in DK", 5.juli 1982
27. Flemming Sørensen blev frikendt af en tysk domstol 1983 på grund af mangel på beviser, men efter DDR's sammenbrud indrømmede han spionage for DDR, mens han var dansk korrespondent for Jyllands-Posten i Vesttyskland. Hans dæknavne var "Flame" og "Heinrich"
28. SAPMO: DZ9/444.2332 "Information über den Aufenthalt einer Delegation", 11. oktober 1982
29. BStU: ZMA XX 2002 "Information über Durchführung.. Ost-West-Seminars.." 29. oktober 1982
30. SAPMO: DZ9 444.2332 nævnt bl.a. i telegram fra ambassadør Heinz Oelzner 20. oktober 1982
31. Selv om Troels Toftkær i dagbogsnotaterne nogle gange var kritisk overfor Jørgen Dragsdahl, så blev han langt senere næstformand i støtteforeningen, der samler ind for at dække Dragsdahls advokatombudsninger i retssager mod historikeren Bent Jensen om Dragsdahls påståede KGB tilknytning. Byretten i Svendborg og Landsretten dømte ganske forskelligt – i skrivende stund venter en behandling af sagen i Højesteret
32. Karl-Otto Launicke, senere kom det frem, at han var IM "Bob". Troels Toftkær og et dansk tv-hold konfronterede ham med fortiden nogle år efter Murens fald
33. Ingrid von Hünefeld, senere kom det frem, at hun var IMB „Detlef“
34. Troels Toftkær søgte i 1998 tilsvarende aktindsigt hos Tjekkiets Indenrigsministerium, der dog ikke umiddelbart kunne finde noget om ham. Til gengæld har Niels Barfod i bogen "Tomis A" skrevet om de 34 (!) agenter fra den tjekkoslovakiske sikkerhedstjeneste StB, der fulgte ham, da han i

oktober 1986 overrakte Vaclav Havel en Frihedspris på vegne af bl.a. Politiken

35. BStU: Rapport fra HVA III 15.nov. 1984 til XX/AKG

36. Hun var først med hos de grønne, men hun skiftede i 1996 til CDU, hvor hun repræsenterede hjemegnen Thüringen i Forbundsdagen

37. "Ugræs", side 68 og 70 – han virkede som Stasi agent fra 1960 til 1989 og fik en række ordener for sin indsats

38. På ambassaden var Hans-Jörg Staudte (= "Hofer") kontaktperson i akutte tilfælde, samme bog side 71, kilde BStU ZA, KS 186

39. SAPMO: DY 12727 "Hinweise", for samtale med en SF delegation under ledelse af Gert Petersen

40. Fra "Ugræs", side 72. Ifølge "Ugræs" skulle hun fra november 1985 som "Otto" for MfS have til opgave at udpege fjendtligt sindede kræfter i den nordiske fredsbevægelse

41. Oplysningerne i dette afsnit er fra artiklen "Stasi's danske spion" af Peter Wivel i Politiken 25. november 2007

42. SAPMO: DY30 12736 "Vermerk über ein Gespräch mit Hans Nebel".

43. "Dis Stasi" af Jens Gieske, side 182

Abstract

Torkil Sørensen: GDR's relationship to No to Nuclear Arms. Arbejderhistorie 1/2014, pp. 74-95.

The East German communist state German Democratic Republic, GDR, existed almost 41 years from 7 October 1949 to the German Reunion 3 October 1990. After the Berlin Wall was created 13 August 1961 the East German regime reached a certain degree of stability – unsatisfied inhabitants could no longer escape to West Berlin. The ruling party SED, Sozialistische Einheitspartei Deutschland – in reality the communists – now took more initiatives toward the outside World including neighbouring Denmark. The situation was improved for GDR when it in 1973 was recognised as a state by many Western countries including Denmark. In the 1980'ies the situation again turned worse after the Soviet invasion of Afghanistan, the Solidarity movement in Poland and a re-

newed Cold War between East and West. In this situation GDR needed allied among peace groups in the West. The article focuses on the relationship to the independent Danish peace organisation No to Nuclear Arms, Nej til Atomvåben. Much has been revealed by one of the former activist, Troels Toftkær. He got in 1994 access to the Stasi files about him from BStU, Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik. The story can now be told also using his diaries, old meeting papers and other documents from that time. An independent peace organisation could have been a good partner for GDR, as fewer trusted the communist dominated part of the Danish peace movement. But GDR and its Ministry of State Security, MfS or Stasi, including the foreign intelligence service, HVA, was not able to be flexible and instead focused on the threats from small independent peace groups in GDR often connected to the churches. As part of Nej til Atomvåben including Troels Toftkær got involved with those groups, he as a Danish activist was banned entry to GDR and Nej til Atomvåben was now seen as "negative-hostile" forces. It is now clear that the small independent peace groups in GDR – by MfS judged to number around 2500 with 60 as a hard core few months before the fall of the Berlin Wall – were heavy infiltrated by Stasi/MfS. It was nevertheless from these groups a new opposition – some in Neues Forum – emerged in the fall of 1989. Already in March 1990 the mainstream had moved from wanting to create a better GDR to a wish for German Reunion – the conservative CDU got 40 per cent of the votes in the only free election in GDR while the new opposition in Neues Forum only got 6 per cent. Very soon GDR was just history, but its archives have many stories to tell including this one.

Torkil Sørensen

Cand. mag. og international rådgiver i Nordisk Råds@norden.org